

۱۸۴۹۵۸۰

بوستان سعدی

شرف‌الدین مصلح‌بن عبدالله سعدی شیرازی

www.ketab.ir

انتشارات ساحل زندگی

تهران - ۱۳۹۶

سرشناسه: سعدی، مصلح بن عبدالله، ۹۶۹۱ق
عنوان و نام پدیدآور: بوستان سعدی/مصلح بن عبدالله سعدی شیرازی؛
براساس نسخه محمدعلی فروغی
مشخصات نشر: تهران: ساحل زندگی، ۱۳۹۶
مشخصات ظاهری: ۲۲۲ ص
شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۸۶۵۷-۰-۳
وضعیت فهرست نویسی: فبا
موضوع: شعر فارسی - قرن ۶ق.
رده بندی کنگره: ط ۱۳۹۶ PIR۵۲۰۴
رده بندی دیویی: ۸۱۳۱/۸
شماره کتابشناسی: ۳۴۰۱۴۶۲

انتشارات ساحل زندگی
تهران: خیابان دانشگاه، چاه رستمی، پلاک ۶
تلفن: ۶۶۴۷۹۸۰۲

بوستان سعدی

شرف الدین مصلح بن عبدالله سعدی شیرازی
براساس نسخه تصحیح شده محمدعلی فروغی

ناشر: انتشارات ساحل زندگی
تیراژ: ۵۰۰ جلد
نوبت چاپ: اول - ۱۳۹۶

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۸۶۵۷-۰-۳

قیمت: ۱۳۰۰۰ تومان

فهرست

۵	مقدمه
۱۳	درباره چه
۱۶	شهادت پيغمبر صلی الله عليه و آله
۱۸	سبب نظم کتاب
۱۹	مدح ابوبکر بن سید بن زنگی
۲۲	مدح سعد بن ابی بکر بن سعد
۲۵	باب اول - در عشق و دبیر و رأی
۷۷	باب دوم - در احسان
۱۰۷	باب سوم - در عشق و مستی و شور
۱۲۹	باب چهارم - در تواضع
۱۵۹	باب پنجم - در رضا
۱۷۱	باب ششم - در قناعت
۱۸۳	باب هفتم - در عالم تربیت
۲۱۱	باب هشتم - در شکر بر عافیت
۲۲۷	باب نهم - در توبه و راه صواب
۲۴۷	باب دهم - در مناجات و ختم کتاب

مقدمه

همان‌س می‌داند که شیخ سعدی شیرازی گذشته از قصاید و غزلیات بی نظیری که از سر دبیاه‌گار گذاشته است، دو کتاب یکی به نثر موسوم به «گلستان» و یکی به نظم معروف به «بوستان» به نگارش آورده است که شاید بتوان گفت نه تنها در زبان فارسی بلکه در هیچ زبانی از جهت فصاحت و بلاغت و دلیلی و دلربایی و حکمت و معرفت مثل و مانند ندارد و منظور ما در اینجا این است که در ستایش آثار جاویدانی شیخ اجل قلم فرسایی کنیم به گونه‌ای که برای ادای این وظیفه قدرت بیانی مانند آنکه خود شیخ برگزیده داشته است باید، و کسی که آن توانایی ندارد دست بردنش به این کار نباید.

غرض این است که در سال این ۱۳۵۶ هجری که هفتصد سال تمام از تاریخ تصنیف «گلستان» گذشته و «بوستان» هم اندکی پیش از «گلستان» به نظم درآمده است، شایسته بود که فارسی‌زبانان از ظهور این دو کتاب - که در تاریخ ادبیات ایران بجز نظم کتاب «شاهنامه» فردوسی و «مثنوی» مولانا جلال‌الدین، هیچ واقعه به آن اهمیت نیست - شایسته و سرفرازها نمایند، و الحق آن اندازه که در توانایی ایرانیان بود کوشش نکردند و جناب آقای علی اصغر حکمت وزیر معارف نیز از تشویق و مساعدت در این راه دریغ فرمودند و من جمله از اینجانب که خود را ریزه‌خوار خوان نعمت بیدریغ سعدی می‌دانم، یعنی بهترین ساعتهای

عمر خود را در مصاحبت آن یگانه سخنور پر معرفت گذرانیده‌ام، تقاضا کردند که به تهیه نسخه معتبری از «گلستان» دست ببرم و سپس نسبت به «بوستان»، و اگر ممکن شود برای آثار دیگر افصح‌المتکلمین همین وظیفه را انجام دهم.

اینجانب این وظیفه دلبذیر را بجان و دل بر عهده گرفتم و نسخه «گلستان» در بهار این سال، به شرحی که در دیباچه آن کتاب نگاشته‌ام، به پایان رسید و از چاپ درآمد.

اینک که اب «بوستان» را برای ارادتمندان شیخ تحفه می‌آوریم و برای آگاهی خاطر نشان می‌کنیم که در ترتیب این نسخه هم تقریباً همان روش تنظیم «گلستان» را بکار برده‌ایم، با این تفاوت که چون «بوستان» مانند «گلستان» در دست و پای همه کس نیفتاده و مقید به قیود شعری بوده است، کمتر دستخورد تصحیف و تصرفات عمدی گردیده است و باین واسطه مجبور نبودیم نسبت به نسخه «گلستان» و مبنی قرار دهیم و نسخه بدلها از نسخه‌های مخصوص بر آن بسیار نماییم، نسخه‌های متعدد از قدیم و متوسط و جدید در پیش گذاشتیم و از سه چهار نسخه که کهنه‌تر از همه بودند متابعت کردیم، و اختلافات را که قابل ذکر دانستیم در ذیل صفحات آوردیم، و آنچه از ذوق و سلیقه خود تصدیق یافتیم این بود که در نسخه‌های کهنه موجود آنچه را با ذوق خود رافقت می‌یافتیم متن قرار دادیم و باقی را نسخه بدل کردیم، جز در جاهایی که مورد اتفاق یا اکثریت نسخه‌های کهنه معتبر بود که در آن موارد ذوق خود را حکم نساخته از آن نسخه‌ها کاملاً متابعت نمودیم. سپس در مقابله با نسخه‌های درجه دوم، اگر نکاتی در خور توجه یافتیم یا قید اینکه «در نسخه‌های متأخر چنین است» آنها را در حاشیه آوردیم و برای اینکه از هیچ دقت و اهمیتی فروگذار نشده باشد، اختلافات قابل توجه را که در نسخه‌های

چاپی دیده شد نیز در حاشیه قید کردیم، و بعضی اشعار را که در بعضی نسخه‌های متأخر مشاهده می‌شود و در نسخه‌های کهنه نیست با آنکه قریب به یقین است که الحاقی است احتیاطاً در حاشیه آوردیم که از میان نرود.

تصرف دیگر که در چگونگی طبع کتاب کرده‌ایم در عناوین است چون باری از جاها تنظیم‌کنندگان نسخه‌ها عنوان حکایت قرار دادند در صورتی که قصه و حکایتی نیست، و در جاهای بسیار دیگر همین قدر که مطلب اندکی تنه می‌کند لازم دانسته‌اند عنوان‌ها درست کنند از قبیل «گفتار در...» یا «دین معنی...» یا «وله ایضاً» و امثال آنها. پس چون نه نسخه‌ها درین عنوان متعبد و نه می‌توان دانست که شیخ سعدی خود چه عنوان‌ها کرده بوده است، شاید که اصلاً جز باب‌ها هیچ فصل و جدایی در مطالب معین نکرد است، بنابراین گذاشتیم که عناوین باب‌های ده‌گانه را به همان عبارات که شیخ در دیباچه کتاب نظم فرموده است اختیار کنیم، و در درون باب‌ها هر جا حقیقتاً قصه و داستانی است حکایت عنوان کردیم و هر جا داستان نیست و مطلب تغییر می‌کند عنوانی اختیار ننموده بوسیله ستاره مطالب را از یکدیگر جدا ساختیم.

در اینجا به مناسبت آگاهی می‌دهیم که در هیچ یک از نسخه‌های کهنه اسم «بوستان» برای این کتاب دیده نمی‌شود و همه آن را «سعدی‌نامه» می‌نامند چنان که گویی شیخ اجل خود اسمی برای این کتاب اختیار ننموده و باین جهت نسخه‌کنندگان قدیم آن را «سعدی‌نامه» نامیدند پس از آن اهل ذوق اسم «بوستان» را بقرینه «گلستان» برای این کتاب اختیار کرده‌اند و چندان بی‌مناسبت هم نبوده است.

اما نسخه‌هایی که برای تهیه و تنظیم این کتاب در اختیار ما بوده بسیار و از آن جمله است: نسخه متعلق به لردگریوی که در موزه انگلستان

عکس برداری شده و تاریخ کتابت آن سال ۷۲۰ هجری است و همان است که نسخه «گلستان» را نیز همراه دارد و در تنظیم آن کتاب هم مورد استفاده بوده است. این نسخه که به خط نسخ خوانا نوشته شده با اینکه از اشتباه کتابتی خالی نیست تمام و کمال و بی عیب و در نهایت اعتبار و صحت است و محل اعتنای تام ما بوده است. «کلیات» متعلق به دانشمند محترم آقای دکتر محمدحسین لقمان ادهم (لقمان الدوله) که متضمن قسمتی از غزلیات و تقریباً دو ثلث «بوستان» است. این نسخه در رمضان ۱۳۱۸ به خط نسخ کتابت شده و کاتب در پایان طبیات تصریح کرده که از روی نسخه اصلی خط شیخ سعدی استنساخ نموده و هر چند اشتباهات کتبی آن پیش از این نسخه لندن است چون قدیمی ترین نسخه ای است که ما بدان دسترسی یافته ایم و کاتب آن یقیناً زمان شیخ اجل را درک کرده است در آن سدار «کلیات» که شامل است ارزش و اعتباری بسزا دارد. نسخه کتابخانه انگلستان که در لندن عکسبرداری شده و تاریخ کتابت آن ۷۲۸ هجری است و «بوستان» آن تمام و اعتبار آن نیز مورد توجه است و «گلستان» نیز همراه این نسخه بوده و از آن استفاده کرده ایم. «کلیات سعدی» متعلق به کتابخانه دانشمند محترم آقای حاج حسین آقاملک که تاریخ کتابتش معلوم نیست ولی سبک تحریر و طرز تدوین غزلیات می نماید که در حدود نیمه مائه هجری نوشته شده و نسخه ای است قدیمی و معتبر. در موقع تنظیم «گلستان» نیز این نسخه مورد استفاده ما بوده و شرمندیم که اظهار امتنان از مساعدت آقای آقاملک در آن موقع از قلم افتاد، در عوض وظیفه خود می دانیم که از اقدام معارف پرورانه بزرگی که اخیراً نموده و کتابخانه نفیس خود را که شامل چهل هزار جلد کتاب گرانها می باشد برای استفاده عامه وقف کرده اند یاد کرده طالبان دانش را به بشارت این جوانمردی مسرور سازیم.

«کلیات» آقای حاج عبدالحسین بحرانی که بوسیله وزارت معارف به آرامگاه سعدی اهداء کرده‌اند، تاریخ کتابت آن معلوم نیست ولی از قرائن برمی‌آید که در اواخر ماه هشتم نوشته شده. این نسخه «گلستان» را مطلقاً ندارد و از «بوستان» هم که مورد استفاده و مراجعه بوده چنین برمی‌آید که بعضی حکایات و اشعار را عمداً حذف کرده‌اند.

«کلیات» آقای صادق انصاری عضو وزارت معارف که در ۷۹۴ هجری کتبت یافته و در اینجا لازم است به این نکته اشاره شود که «بوستان» این نسخه صحت و رجحان بر «گلستان» بود و بیشتر مورد استفاده واقع گشت.

«کلیات» آقای جدالدین نصیری که نسبت به آن در مقدمه «گلستان» اظهار نظر شده است، این نسخه‌ها که برشمرديم در مائه هشتم نوشته شده و غیر از اینها نسخه‌هایی دیگر در اختیار ما بود که اختیار و صحت آنها نیز قابل توجه و از آن جمله است: «کلیات» خطی که ماده تاریخ کتاب آن «خیر الکلام» است «۹۲۳ هـ».

«کلیات» خطی که در سال هزارم سجره نوشته شده است. «بوستان» بخط سلطان علی مشهدی کاتب. و این سه نسخه نیز از کتابخانه آقای حاج حسین آقا ملک می‌باشد.

نسخه گراور شده «بوستان» بخط میرعماد معروف است. گذشته از این‌ها بیش از ده نسخه خطی و چاپی معتبر چاپ تبریز و طهران و هندوستان در دسترس ما بوده و در مواقع لازم مراجعه و مطالعه آنها کوتاهی نشده است.

از مراجعه دقیق باین نسخه‌ها چنین استنباط می‌شود که در آغاز نسخه شیخ اجل «بوستان» را سروده نسخه‌هایی از آن استنساخ کرده‌اند و انتشار یافته، سپس خود او در این کتاب تجدید نظر فرموده و بعضی اشعار و کلمات را تغییر و تبدیل داده است، و چنین می‌نماید که نسخه‌های قدیمی

معتبر که در دست ماست (گذشته از اختلافات جزئی که از تصرفات کتاب است) از روی دو نسخه اصلی استنساخ شده، با فرض اینکه نسخه دومی «بوستان» پس از تجدید نظر شیخ بزرگوار انتشار یافته باشد، و نسخه لردگرینوی و نسخه آقای دکتر لقمان‌ادهم نماینده این دو تحریر «بوستان» می‌توانند بود و اگر آنها را اصل و در دو طرف قرار دهیم بیشتر نسخه‌های دیگر با یکی از این دو نسخه موافقت دارند. و این احتمال که اختلافات مهمی که در نسخه‌های «بوستان» دیده می‌شود غالباً از تصرف شیخ باشد این فکر را نیز تولید می‌کند که شاید در «گلستان» نیز چنین رافع شده و بعضی از اختلافات که در نسخه‌های کهنه معتبر آن کتاب دیده می‌شود بدست خود شیخ صورت گرفته باشد.

در خاتمه با کمال مسرت اظهار می‌شود که در تهیه این نسخه نیز آقای حبیب یغمایی که در مقدمه «گلستان» شرح مساعی ایشان را متذکر شده‌ایم با اینجانب دسیاری سزا کرده و از تحمل هیچگونه زحمت و اهتمامی در این راه دریغ نمودند، و بعلاوه فهرست حکایات و اسامی اعلام و جدولی از لغات و جملات «بوستان» نیز تهیه نمودند که محض مزید فائده کتاب به آخر آن ملحق ساخته‌ایم.

امتنان اینجانب از آقای حبیب یغمایی و همچنین از عارف پرورانی که نسخه‌های گرانبهای خود را در اختیار ما گذاشتند و در انجام این کار موفق کردند وظیفه‌ایست که با کمال خرسندی ادا می‌کنیم.

محمد علی فروغی

دیماه ۱۳۱۶